

Mészáros Zsolt

A Maghreb palesztinjai – a nyugat-szaharai konfliktus a világpolitikai érdekek árnyékában

„Aki a kicsiben hű, a nagyban is hű; és aki a kicsiben hazug, az a nagyban is hazug. És ha a máséban nem voltatok hűek, akkor ki adja oda nektek azt, ami a tiétek?”

Lukács 16, 10 / 12

Bevezetés

Palesztina – mindennapos téma, a csapból is Palesztina folyik. Ha az utcán megkérdezzük valakit, hallott-e már az izraeli-palesztin konfliktusról, nagy valószínűséggel igenlő választ kapunk. Nyugat-Szahara – mi az? Hol van? Valahol a sivatagban, kapjuk a gyakori feleletet. Nem csak hazánkban, de Európa szerte is hasonló homály fedi a több, mint három évtizede marokkói megszállás alatt élő nép múltját, jelenét, jövőjét.¹

Palesztina és Nyugat-Szahara között szoros a párhuzam: mindkét területen ENSZ határozatot sértő, idegen állam katonasága állomásozik. Mindkét helyen a lakosság nagy része menekülttáborokban tengeti mindennapjait. Mindkét nép fiataljai külföldön a *hontalan* szót kénytelenek beírni a személyazonosságát igazoló okmányaikba.² Nyugat-Szahara kiterjedése több mint negyvenszerese a palesztin területeknek, lakossága ellenben kevesebb, mint egytizede. Mégis, miért nem hallunk soha semmit a nyugat-szaharai konfliktusról?

Jelen tanulmány bemutatja a konfliktust előidéző tényezőket, felfedi a háttérben meghúzódó érdekeket és magyarázatot ad a médiában található apátiára, amely a saharai nép sorsát a mai napig figyelmen kívül hagyja. Dolgozatom összefoglalja a magyar kutatások eredményeit, de magját a spanyol és angol nyelven írott szakirodalmak képzik. Áttekintést kapunk Nyugat-Szahara történelmi háttéréről időszámításunktól 1975-ig, a spanyol dekolonizáció körüli problematikáról, valamint a konfliktusban érintett országok viselkedéséről és aktuálpolitikai érdekeikről.

1. Nyugat-Szahara történelme

1.1. Az európaiak előtti időszak

A jelenlegi Nyugat-Szahara területén az időszámítás első évszázadaiban halászzattal foglalkozó nomád berber törzsek élnek, többnyire egymástól függetlenül vagy időnként laza törzsszövetségi kapcsolatban. A két legjelentősebb ilyen egyesülés a Reguibat és a Tekna törzsek köré épül. A VIII. századi gyors arab terjeszkedés alatt a térség lakói felveszik az

¹ A BBC ismert angol hírügynökség honlapján (www.bbc.co.uk) található keresőbe begépett „Western Sahara” kifejezés 31 találatot adott a 2007 és 2009 közötti időszakra. Ugyanez a keresés a „Palestine” szóra 510 találatot eredményezett.

² Az algériai elnök, Abdelaziz Bouteflika 2009. április 22-én az Arab Maghrebi Unió csúcstalálkozója előtt Nyugat-Szaharát a palesztin megszálláshoz hasonlítja. Forrás: *Bouteflika compares the Issue of Sahara to the Palestinian issue*, Al Jazeera Al Oula, 2009. április 22.

iszlámot és a többség áttér a Hasszanija nyelvjárásra. Mindezek ellenére a berber hagyományait és szokásait a mai napig megőrizték. Ennek tulajdonítják a szaharíakra jellemző nagymértékű vallási toleranciát és azt, hogy a nők más muzulmán társadalmaktól eltérően nagyobb szabadsággal rendelkeznek.

A XI. század Ibériáját is uraló Almorávida Birodalom az Audagost településén született alapítótól, Yahya Ibn Ibrahimtól indul hódító útjára.³ Az Almorávida dinasztiát követő Almohádok elfoglalják a nyugat-szaharai területek északi részét, de igazából sem ők, sem az őket követő királyok nem terjesztik ki tényleges hatalmukat a szaharai törzsekre.⁴ A középkorban a mai Jemen területéről beduin népek érkeznek a térségbe és keverednek a helyi őslakossággal. Az egyes törzsek az elkövetkezendő időben egymással harcolva gyakran adófizetésre kötelezik a legyőzötteket, hűbérúri-vazallusi viszonyt kialakítva ezzel a térségben.

1.2. A portugálok és a spanyolok érkezése a régióba

Az európaiak a XV. század első felében érkeznek a mai Nyugat-Szahara területére. Ha a portugál infáns, Tengerész Henrik nem ragaszkodik fanatikus elszántsággal a János pap országának vélt Abesszínia megtalálásához, lehet, hogy Gil Eanes 1434-ben nem kerüli meg az ismert világ végét, a félelmetes Bojador-fokot. Két évvel később társával, Alfonso Gonçalves Baldaiával egy folyó torkolatához érnek, melyet – elhamarkodva – az ott talált néhány aranylő kővecskéről Aranyfolyónak (Rio de Ouro) neveztek el.⁵

A spanyolok a túl gyakran és túl nagy számban a Kanári-szigetekre „tévedő” portugál hajósoknak köszönhetően kezdenek komolyabban foglalkozni a szigetcsoporttal. 1420-tól indítják telepéseket küldő expedíciójukat a szigetekre, véget vetve az idegen betolakodásoknak. Ezzel egy időben megkezdik a Lanzarote szigetétől alig száz kilométerre fekvő nyugat-afrikai partok feltérképezését, illetve a halban gazdag vizeken a halászatot. A kalóztámadások megakadályozása végett 1476-ban a Kanári-szigetek kormányzója, Diego Garcia de Herrera erődöt épített a parton Santa Cruz de Mar Pequeña néven és kolóniát alapított Ifniben. 1479-ben az alcaçovasi egyezmény⁶ fejében Kasztília kanári-szigeteki tulajdonba vételét Portugália hivatalosan jóváhagyja, a kisebbik ibériai királyság marokkói foglaltságainak elismeréséért cserébe.

A következő pár évszázad a spanyol halászok békés és a rabszolga-kereskedők kevésbé békés tevékenységével telik. A spanyolok – a térségben tett sikertelen rabszolgaszervező akcióik következményeként – inkább a halban gazdag vizekre fordítják figyelmüket. Az 1700-as években a spanyol király és a marokkói szultán több halászati szerződést írt alá, amelyben a marokkói fél külön kiköti, hogy ha a spanyol királyság „a Ved Nuntól délre is be kíván rendezkedni, ... nem vállalhatja a felelősséget azokért a balesetekért és szerencsétlenségekért, amelyek megtörténhetnek, tekintettel arra, hogy fennhatósága eddig nem terjed.”⁷

³ Thomas F. GLICK, *Islamic and Christian Spain in the Early Middle Ages*, Brill Academic Publishers, 2nd ed., 2005, 37.

⁴ Ennek döntő szerepe lesz később a Hágai Legfelsőbb Bíróság vélemény-nyilvánításakor a marokkói területi szuverenitást firtató kérdésben.

⁵ A későbbi spanyol gyarmati közigazgatás ezen a néven tartja számon Spanyol-Szahara déli részét. Az északi rész a *Saguia el-Hamra* (Vörös-folyó) nevet kapja. Lásd: RÁKÓCZI István, *Tengerek tengelye: ibér terjeszkedés az Atlantikumban a 15-16. században*, Bp., Mundus, 2006, 94-95.

⁶ A szerződés eredeti szövege megtalálható angol nyelven a következő honlapon:
http://avalon.law.yale.edu/15th_century/sppo01.asp.

⁷ BESENYŐ János, *A nyugat-szaharai kérdés és az ENSZ által vezetett békefenntartó misszió (MINURSO) tevékenysége*, Budapest, 2007, Geopolitikai Tanács Közhasznú Alapítvány.

Francia, angol, holland utazók és halászok folyamatos panaszai, hogy a partok mentén portyázó kíméletlen kalózok rabszolgaként adják el az európai foglyokat, lépésre ösztönzik az ibériai királyságot.⁸ A támadások hatására, valamint a fogyatkozó amerikai gyarmatbirodalmat pótolandó, Spanyolország 1884-ben bejelenti a protektorátus létrehozását a Blanc-foktól a Bojador-fokig terjedő területeken. E cél végett megalapítja a Spanyol-Afrikai Kereskedelmi Társaságot. A bejelentést az 1885-ös berlini Afrika-konferencián jóváhagyják az európai hatalmak és Emilio Bonelli Hernando kapitány vezérletével már abban az évben elfoglalják Dakhlát és átkeresztelik Villa Cisnerosra. A következő években a hódítók behatolnak a sivatag mélyére, és hűség-nyilatkozatokkal kötelezik engedelmségre a helyi törzseket, jóllehet a törzsek tagjai nem mindig tisztelik a klán főnökök (shiuuj) hivatalos álláspontjait. Több ízben rajtaütést szerveznek a spanyol erődökön, elrabolják a hajókat, kifosztják az utazókat.

Spanyolország és Franciaország három ízben (1900, 1904, 1912) titkos megbeszéléseket folytat és rögzítik gyarmataik határait a Szaharában (lásd 1. ábra). 1906-ban az algeciras-i konferencia Sidi Ifni városát is „hivatalosan” Spanyolorzágnak juttatja. Ezt követően kezdődik a katonai birtokbavétel és tíz év múlva spanyol protektorátus alá helyezik a területet. Megalapítják Villa Bens (Tarfaja) városát Cabo Juby tartományban, majd 1919-ben elfoglalják és megerősítik La Güerra erődjét a déli csücsökben. Mindazonáltal, a portyázó szaharái csapatok állandó veszélyt jelentenek a spanyol és a francia állásokra. A franciákat olyannyira felháborítják a spanyol területekről betörő nomád csapatok, hogy megszállják Tindouf városát, majd nem sokkal később Algériához csatolják azt.⁹ A hatalmas gyarmat feletti teljes fennhatóságot csak 1936-ra szilárdítják meg a spanyolok, amikor az hivatalosan is a Spanyol-Szahara nevet kapja.

1.3. Spanyol-Szahara: a protektorátustól a provinciáig

A spanyol vezetés a frissen megalapított spanyol légiót (La Legión) veti be a lázadó törzsek féken tartására. Ennek következménye, hogy a későbbiekben a spanyol polgárháború alatt számos szaharái teljesít majd szolgálatot Franco seregében.¹⁰ Cabo Juby ekkor éli fénykorát, a katonai és polgári légiközlekedés központja Casablanca és Dakar között. Egy feljegyzés szerint az itt működő francia légipostai vezetői tisztségét 1927 és 1928 között Antoine de Saint-Exupéry tölti be.

A sivatagi homok alatt rejlő kincsekről ez idő tájt még nem tudnak a spanyolok, ezért a halfeldolgozó ipar kiépítésére koncentrálnak. 1940-ben megalapítják Laayoune (El Aaiun) városát, 25 kilométerre a tengerparttól a Saguia el-Hamra völgyében. A második világháborúban a német vezetés hadi bázisként kívánja felhasználni Spanyol-Szahara reptereit, de erre végül is nem kerül sor. Az 1940-es évek végén a spanyol geológus Manuel A. Medina felfedi az első foszfátmezőt Bou Craa környékén. Franco azonnal megkezdi a telep felmérését és a foszfát kitermelését. 1955-ben ünneplik Bandungban az el nem kötelezett országok első találkozóját, megadva az alaphangot az egy évvel később függetlenségét elnyerő Marokkó királyának, II. Hasszának, a nyugat-szaharaiak felszabadító harcainak támogatására. Az Ifni-i háború (Spanyolországban az „elfelejtett háborúként” néven vált ismertté) 1957 októberében Spanyol-Szahara vidékeit lángba borítja. A sorozatos marokkói-szaharái támadásokat csak egy közös francia-spanyol manőver, az ún. Ecouvillon

⁸ Alexander Scott angol tengerész öt évet töltött rabszolgasorsban a Toubalt törzsnél miután hajótörést szenvedett Tarfaja közelében. Tőle származnak az első beszámolók a nyugat-szaharai törzsekről.

⁹ A sors fintora, hogy jelenleg az algériai Tindoufban felállított menekülttáborokban több nyugat-szaharai él, mint Nyugat-Szahara egész területén.

¹⁰ Franco katonáinak 14%-a volt muzulmán, ezt nagyrészt marokkóiak tették ki, de a Spanyol-Szaharából is szép számban vettek részt milicisták a polgárháborúban.

hadművelet állítja meg 1958 februárjában. A háborút lezáró angra de cintrai egyezmény kiköti Marokkó semlegességét Spanyol-Szaharában, cserébe a marokkói uralkodó megkapja Tarfaját és Cabo Juby körzetét.

1958-ban Franco, látva a függetlenségi mozgalmak térnyerését és az ENSZ dekolonizációs törekvéseit, a salazari mintát lekopírozva átíratja Spanyol-Szahara státuszát gyarmati területről Spanyolország tengerentúli provinciájává.¹¹ Manuel Aznar, Spanyolország akkori ENSZ-nagykövete az ENSZ Közgyűlés decemberi ülésén kijelenti, hogy „Spanyolországnak nincsenek gyarmatai, csak tartományai. Ez ügyben az erkölcs és a jog irányítja az ország kormányának lépéseit.”¹²

1.4. 1960-tól a spanyol kivonulásig

Ellentmondásos módon a saharáviak nacionalizmusát a spanyolok azon törekvése alapozta meg, hogy tartományosítsák a területet és Spanyolország integrált részévé tegyék. 1958-tól a tudatos betelepítések és a saharáviak városokba történő áthelyezése, „civilizálása” megteremti az európai értelemben vett nacionalizmust és nemzeti érzelmeket az addig törzsi közösséghez szokott helyiekben. Az ifjúkori túlbuzgóságtól szenvedő ENSZ sorozatos határozataival erősíti a gyarmati iga alatt élő népek önrendelkezési vágyait.¹³ 1963-ban Spanyol-Szahara felkerül az ENSZ önkormányzással nem bíró országok listájára, és a nemzetközi szervezet számos határozatával (1541, 2072, 2229, 2354, 2591) nyomást gyakorol Spanyolországra a nyugat-szaharai népek önkormányzatáról¹⁴ szóló referendum időpontjának kitűzésére.

Mindeközben Spanyolország határain belül szakadás jelentkezik a dekolonizáció kérdésében. A Generalísimo és közvetlen köre hallani sem akar a távozásról, főleg miután foszfátra bukkannak spanyol geológusok. Az ország külügyminisztériumában – és a lakosság körében úgyszintén – ellenben egyre erősödnek a kivonulást támogatók.¹⁵ Marokkó ügyesen használja ki a spanyol skizofrén kül- és belpolitikát: az ENSZ XX. évi közgyűlésén felszólal a terület dekolonizálása, valamint egy ENSZ-felügyelők égisze alatt tartandó népszavazás érdekében. Az alavita uralkodó, V. Mohamed meggyőződése, hogy a saharáviak a Marokkóval történő egyesülésre voksolnak majd. Ezen véleményét a növekvő spanyolelleses megmozdulásokra alapozza: 1967-ben létrejön a Saharai Felszabadítási Mozgalom (MLS), Ibrahim Bassziri vezetésével. 1969-ben jelennek meg első ízben a Frente Popular para la Liberación de Saguia El-Hamra y Rio de Oro (Polisario Front) szabadságharcosai. Közben a szomszédos

¹¹ Forrás: *Normativa básica española sobre organización de la ex-colonia del Sahara*, BOE/12, 1958. Jan. 14., <<http://sahara-mili.net/afondo/normbasesp.htm>>.

¹² Az eredeti spanyol szöveg így szól: „España no tiene colonias, sino provincias. La moral y el derecho guían los designios de su Gobierno en esta materia” Lásd: Cfr. R. SEVILLANO CASTILLO, *Los Orígenes de la Descolonización Africana a través de la Prensa Española (1956-1962)*, Madrid, Secretaría de Estado para la Cooperación Internacional y para Iberoamérica, 1986, 50.

¹³ Köztük kiváltképp az 1960-ban hozott 1514. sz. határozatával öntött lelket a harmadik világ lakóiba: „Minden népnek joga van az önkormányzathoz, s ennek értelmében szabadon határozza meg politikai helyzetét és valósítja meg gazdasági, társadalmi, kulturális fejlődését.” Forrás: *Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples*, ENSZ, 1960. dec. 14., <[http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=A/RES/1514\(XV\)&Lang=E&Area=RESOLUTION](http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=A/RES/1514(XV)&Lang=E&Area=RESOLUTION)>.

¹⁴ Nyugat-Szahara jelenleg az egyetlen afrikai ország az önkormányzattal nem rendelkező terület az ENSZ listáján. Forrás: <http://www.un.org/Depts/dpi/decolonization/trust3.htm>.

¹⁵ Spanyolország ENSZ-történetének legnagyobb diplomácia blamáza övezi a 2229. sz. határozatot: a spanyol nagykövet, Aznar a határozat ellen szavazott, minek következtében a külügyminisztère, Castiella y Maíz elégedetlenségét fejezte ki a spanyol delegáció szavazatával.

államokban, Marokkóban, Algériában és Mauritániában is szerveződnek a Spanyol-Szahara felszabadítására irányuló erők.

Az 1960-as évek végén a nehezedő ENSZ-nyomásra Spanyolország tárgyalásokat kezd a szervezet főtitkárával a vitatott területre küldendő tényfeltáró bizottság küldéséről. Franco miniszterelnök-helyettese és legközelebbi bizalmasa, Luís Carrero Blanco hevesen ellenzi a tervet és eléri az ENSZ-párti külügyminisztere leváltását, és ezzel együtt a nemzetközi misszió elhalasztását. Közben gőzerővel folytatódik Bou Craa mellett a foszfátbányák és az azokat Laayounne-nel összekötő futószalag kiépítése. 1967-ben felállítják a Dzsemmát, a „szaharáviak parlamentjét”, és azt spanyolbarát törzsi vezetőkkel töltik fel. 1969-ben az Ifni enklávét az Afrikai Egység Szervezete és az ENSZ határozatának értelmében a Marokkói Királysághoz csatolják.¹⁶

1970. június 17-én Franco taktikája nem az elvárások szerint alakul, felgyorsítva ezzel a dekolonizáció felé törtető feltartóztathatatlan – de egyelőre még nem „zöld” – menetet. A spanyol igazgatás melletti szimpátiatüntetés az első hivatalos függetlenségi megmozdulásba torkollik. A hatóságok közbeavatkozásának eredménye: 12 halott, több száz sebesült és Bassziri titokzatos „eltűnése”. Ezzel a békés próbálkozás a szabadság megszerzésére kudarcot vall és a szaharávi törzsek három évvel később a Polisario szárnyai alatt egyesülnek a gyarmattartó elleni fegyveres küzdelemben.¹⁷ Ellenlépésként 1974-ben spanyol támogatással megalakul a Szaharai Nemzeti Egységpárt (PUNS). A Dzsemma nagy részét a PUNS képviselői adják, de ez nem tükrözi a nép valós akaratát. 1973 nyarán Algéria, Mauritánia és Marokkó egy közös közleményben megerősítik, hogy figyelemmel kísérik az eseményeket és elkötelezik magukat a szaharai nép szabad akaratának érvényesülése mellett. Két hónappal később Franco tábornok – demokratikus lépés látszatát keltve – területi autonómiát kínál a szaharaiaknak. Valós célja az időhúzás, az elnöki kabinet látszólag nem akar megszabadulni foszfátgyártól.

II. Hasszán marokkói uralkodó felindulva Franco tervezetén, erőteljes diplomáciai offenzívába kezd. Bel- és külpolitikájában egyaránt a történelmi szálakra hivatkozva elősegíti az ultranacionalista Istiqlal (Függetlenség) Párt „Nagy-Marokkó” propagandáját.¹⁸ Amikor Jaime de Piniés spanyol ENSZ-nagykövet bejelenti, hogy 1975-ben referendumra kerül sor a gyarmaton, II. Hasszán a Hágai Nemzetközi Bírósághoz fordul, hogy kikérje annak – reményei szerint pozitív – véleményét a Marokkó által oly hevesen bizonygatott történelmi szálakról. Politikáján feltűnni látszódnak a referendum esetleges függetlenségpárti eredményétől való félelem nyomai. A hágai vélemény¹⁹ szerint bár Marokkó történelmileg uralmat gyakorolhatott Nyugat-Szahara néhány nomád törzse felett, adót soha nem szedett, ami a fennhatóság hiányára utal. A vélemény értelmezésében a marokkói udvar a néhány nomád törzse feletti uralomra helyezi a hangsúlyt, jóllehet az ENSZ a nemzetközi szerződésekre hivatkozva nem ad helyett Marokkó területi igényeinek a Draa folyótól délre. Ugyanígy elutasítja a bíróság Mauritánia hasonló kérvényét, a vitatott időszakban felismerhető jogi személy vagy egység hiányára hivatkozva. Spanyolország elégedett az ENSZ interpretációjával, ellenben Marokkó és Mauritánia sajátos értelmezéseikkel tovább fokozzák a feszültséget. Másnap II. Hasszán bejelenti, hogy 350.000 fő részvételével békés menetet indít a spanyol Nyugat-Szaharába.²⁰ Közben a kilencévi halogatás után célba ért

¹⁶ A határozatok megtalálhatók az Afrikai Unió és az ENSZ weboldalain: <http://www.africa-union.org> és <http://www.un.org>.

¹⁷ María Rosas MENENES ARANDA, *Sáhara Occidental: el eterno exilio*, IECAH, 2001, 4.

¹⁸ Két merénylet és katonai puccs mellett a királynak szüksége volt egy külső ellenségre, hogy összefogja a nemzetet és megszilárdítsa hatalmát.

¹⁹ A teljes szöveg megtalálható a <http://www.icj-cij.org/docket/files/61/6197.pdf> weboldalon.

²⁰ BESENYŐ, *i.m.*, 18.

ENSZ küldöttség arról számol be, hogy a szaharáviak többsége a függetlenség mellett tenné le voksát egy népszavazáson.²¹

1.5. A vég kezdete: a Zöld menet és a madridi szerződés

II. Hasszán – tudatában a spanyol katonai fölénynek – 600.000 „önkéntest” hív össze a marokkói-nyugat-szaharai határ közelébe arra buzdítva őket, hogy Koránnal és zöld zászlóval a kezükben egyesüljenek déli muszlim testvéreikkel és üldözzék ki a „gyaur” betolakodókat. A marokkói uralkodónak kedvez a Spanyolországban kibontakozó belpolitikai káosz. Franco kiszemelt utódja, Carrero Blanco 1973-ban merénylet áldozata lesz, majd az öt ETA és FRAP tag 1975-ös kivégzése teljes politikai izolációba taszítja az országot. Franco betegsége és a katonaság megosztottsága még inkább nehezíti az egységes fellépést Marokkóval szemben. Fokozza az eseményeket, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsa – amerikai és francia nyomásra – elutasítja Spanyolország kérését egy marokkói invázió elleni közös fellépésre és csupán önmérsékletre szólítja a feleket. Hozzá kell tenni, hogy a spanyol lakosság nagy része a háborús beavatkozást ellenzi.²²

II. Hasszán bátor lépésre szánja el magát: 1975. november 6-án megindítja a Zöld menetet (lásd 3. ábra). 40.000 ember 12 kilométer mélyen hatol be Nyugati-Szahara területére. A spanyol kormány és a Dzsemma heves tiltakozásukat fejezik ki: Gómez de Salazar helyi kormányzó katonai fellépésről beszél, János Károly trónörökös és ideiglenes államfő kijelenti, hogy „Spanyolország teljesíteni fogja kötelezettségeit Nyugat-Szaharában.”²³ Az ENSZ várakozó állásponton van, nem avatkozik be, miközben a spanyol diplomácia minden opciót felmérve titkos tárgyalásokra Madridba hívja Marokkó és Mauritánia képviselőit. Eközben a spanyol kormány a Fecske művelet (Operación Golondrina) részeként 12.000 spanyol telepest evakuál a Kanári-szigetekre és megerősíti a foszfátbányák védelmét is.

1975. november 14-én a három érdekelt ország aláírja a madridi szerződést²⁴, amelyben felosztják Nyugat-Szaharát Marokkó és Mauritánia között, és a spanyolok bejelentik végleges kivonulásukat. A Polisario nem fogadja el a nemzetközi jog értelmében érvénytelen egyezményt.²⁵ Mindenesetre az év végére már Nyugat-Szahara teljes területén állomásoznak a szomszédos országokból katonák. A bevonulást a lakosság tömeges kivándorlása kíséri, az egyetlen lehetséges irányba, Algéria felé, ahol Tinduf tartományban többszáz ezres menekülttáborokat húznak fel a menekültek átmeneti elszállásolására.²⁶ Az utolsó spanyol ezredes 1976. február 26-án hagyja el az országot, s még aznap a spanyol kormány tájékoztatja a világszervezetet nyugat-szaharai jelenlétének és igazgatásának befejezéséről. Közben átadja Marokkónak és Mauritániának a madridi szerződésben megállapodottak

²¹ Még a spanyol kormány erőteljes erőfeszítései sem tudták megakadályozni a Polisario szimpatizánsok tömeges tüntetéseit az ENSZ misszió útvonalán.

²² José Ramón DIEGO AGUIRRE, *Historia del Sahara español*, Madrid, Kaydeda, D.L., 1988, 132.

²³ BESENYŐ, *i.m.*

²⁴ A magyarországi Szahara Alapítvány mauritániai vezetője, Ahmed Sliman szerint a madridi szerződés Nyugat-Szahara „Trianonja.” Interjú: 2009. ápr. 22.

²⁵ Az ENSZ Alapokmányának 73-85. számú cikkelyei megtiltják a gyarmattartó országnak a gyarmata feletti igazgatási jog átadását egy második vagy harmadik országnak. A referendum kiírásáig a terület a Nemzetközi Gyámügyi rendszer alatt szerepel. Forrás: Magyar ENSZ Társaság, <<http://www.menszt.hu>>.

²⁶ A „felszabadító” marokkói hadsereg módszerei között nem ritkák a fosztogatások, kínzások, ivóvíz kutak megmérgezése, nyájak legéppuskázása, vagy a Vietnamban amerikaiak által használt napalm tűzbomba és fehér foszfor használata. Lásd: IGAZ Levente, *Egy elfelejtett válság politikai háttere: Nyugat-Szahara*, Kül-Világ 2006/1, 90.

szerinti átmeneti igazgatást a referendum megvalósításáig tartó időszakra vonatkozóan.²⁷ Másnap a Polisario vezetősége bejelenti a Szaharávi Arab Demokratikus Köztársaság (spanyolul: República Árabe Saharaui Democrática; RASD) megalapítását. A fiatal országot a kezdetekben 70 ország és az Afrikai Egységszervezet ismeri el.²⁸

1.6. 1975–1988: a Polisario Front támadásba lendül

A cserbenhagyott szaharaiak sorsa kilátástalannak tűnik. A lakosság háromnegyedét elkergették vagy önkéntes száműzetésbe kényszerült, az országukban két állam hadserege állomásozik, természeti kincseit idegenek használják fel. Mindemellett a nemzetközi közösség sem erőlteti meg magát túlzottan a helyzet megoldása végett. Algéria és Líbia a fiatal köztársaság két legaktívabb támogatója. Algériának nemcsak Marokkóval fenntartott határviszálya és történelmi ellenségeskedése táplálja a RASD iránti szimpátiáját, hanem geopolitikai törekvései értelmében is szívesen látna egy független baráti államot, hogy azon keresztül az Atlanti-óceán felé közvetlen kijárata nyíljon. Líbia a saját zöld forradalma után Moammer Kadhafi vezérletével korlátlan pénzügyi támogatást nyújt a szabadságharcosoknak, amelyet Marokkó egy ravasz politikai manőverrel, az Oujdában aláírt marokkói–líbiai egyezményvel 1984-ben hatástalanít. A 80-as évek közepétől a Polisario egyetlen komoly támogatója Algéria marad.²⁹ Marokkó, ezzel szemben, az Egyesült Államok és Franciaország többé-kevésbé burkolt támogatását élvez, katonai felszerelések, terepjárók, kiképzőtisztek személyében.³⁰ Mauritániát a franciák nyíltan támogatják, a Lamantin hadműveletben például egy 200 fős katonai egységet és Jaguár típusú harci gépeket irányítanak Nouakchott védelmére.³¹

A Polisario feladata Dávid harca két Góliát ellen. Ennek ellenére, ügyes taktikát választva először a gyengébbik Góliátot, Mauritániát veszik célba a Szaharai Felszabadítási Hadsereg (SPLA) névre átkeresztelt hadsereg egységei. A fő célpontok a Mauritánia gazdasági motorjának számító vasércbányák. A bányákat és az azokat kiszolgáló infrastruktúrát folyamatosan rongáló támadások ellehetetlenítik a kitermelést és a vasérc piacra jutását, súlyos károkat okozva ezzel az amúgy sem túl acélos mauritániai gazdaságnak.

A veszteségek 1978-ra a csőd szélére sodorják az országot és egy katonai puccs megbuktatja az elnököt. Az új vezér, Mustafa Ould Mohamed Salek a háború mielőbbi befejezését sürgeti.³² A Polisarioval folytatott tárgyalások eredményeképpen Mauritánia 1979-ben kivonul az általa elfoglalt területekről. A békeszerződés keretében Mauritánia lemond a Madridi szerződésben rögzített privilégiumairól és felkéri a 10.000 fős „kisegítő” marokkói hadtestet a Rio de Oro elhagyására.

Marokkó a békekötést követő napon kivonulás helyett bevonul a Mauritánia által hátrahagyott területekre. Dakhla városába többszáz fős katonai erősítés érkezik. Pár hét leforgása alatt a teljes országgrészen átveszik az ellenőrzést és azt Ved Ed-Dahab néven Marokkóhoz csatolják. Mauritánia a „Nagy-Marokkó” rémálomtól tartva jegyzéket nyújt be az ENSZ Biztonsági

²⁷ Spanyolország hivatalos bejelentésével lemondott a terület feletti igazgatási hatásköréről. Jelenleg Nyugat-Szahara az egyetlen olyan önkormányzattal nem rendelkező terület, ahol nincs megjelölve a hivatalos igazgatási hatalom, mivel Marokkó jogilag területfoglaló országgént van definiálva, csakúgy, mint például Izrael Palesztina esetében.

²⁸ Köztük a két európai ország Jugoszlávia és Albánia.

²⁹ Carlos RUIZ MIGUEL, *Sáhara Occidental 1975-2005: Cambio de variables de un conflicto estancado*, ARI 2005/40, <<http://www.realinstitutoelcano.org/analisis/711.asp>>.

³⁰ Bár tényekkel nem támasztja alá, de MENENES ARANDA megemlíti, hogy a Zöld Menet előkészítésében „amerikai titkosszolgálatok is segédkeztek.” Lásd: MENENES ARANDA, *i.m.*, 5.

³¹ BESENYŐ, *i.m.*

³² BESENYŐ, *i.m.*

Tanácsához, aminek következtében Marokkó visszahívja katonáit Mauritánia területéről, de a Rio de Oro tartományt nem engedi át a RASD-nak. Marokkó 1979-től kezdve a teljes nyugat-szaharai terület felett hatalmat gyakorol. Ugyanebben az évben az ENSZ elismeri a Polisariót a saharávi nép egyetlen és legitim képviselőjeként, és felhatalmazza az erőszak használatára abban az esetben, ha az önkormányzati jogainak gyakorlása külső erő által akadályoztatik.

1.7. A sivatagi „Nagy Fal”

A saharaiak heves ellenállását az annexió kezdetén alábecsülte a marokkói vezetés. II. Hasszán úgy vélte, hogy rövid időn belül felszámolja a Polisario fegyvereseit, nem tervezett egy évekig elhúzódó háborút. A valóság megréftalta a nagyvezért: a 12-szeres túlerőben lévő, korszerű amerikai és francia fegyverekkel felszerelt marokkói csapatok nem voltak képesek megakadályozni a gyorsan mozgó, gerillamódszereket alkalmazó SPLA egységek betöréseit az elfoglalt területekre. A gerillák sikeresen megbénították a bou craa-i foszfátbányák működését, hatalmas veszteségeket mérve a bányatulajdonosokra.³³

Válaszlépésként a király legfőbb katonai tanácsadói – köztük a híres-hírhedt Dlimi tábornokkal – kidolgozzák a védőfalak stratégiáját. A falak célja, hogy elejét vegyék a Polisario behatolásainak és a legfontosabb létesítmények (bányák, erődök, kikötők) védelmét biztosítsák. Az első drótkerítést 1980-ban húzzák fel, majd a következő hét évben – izraeli mintára és segítséggel (!) – több mint 2400 kilométeren kőből és homokból készült bermet építenek.³⁴ Az alábbi térképen jól látszik a Polisario térvesztése a külső területeken. Mára csak a sárgával jelzett „felszabadított zónát” ellenőrzi a RASD kormánya.

2. Út a béke felé

2.1. 1988: a béketárgyalások kezdete

Mindenki legnagyobb meglepetésére a Polisario vezetői és a marokkói király az Afrikai Egységszervezet és az ENSZ közös javaslatára 1988-ban összeülnek és megállapodnak a nyugat-szaharai helyzet törvényes rendezéséről. Mindkét fél egyetért a referendum szükségességén, de II. Hasszán értelmezésében a függetlenség nem veszélyeztetheti Marokkó „területi integritását”. Az ENSZ 1991-ben elfogadja az ún. rendezési tervet és felállítja a MINURSO-t (Mission des Nations unies pour l'Organisation d'un Référendum au Sahara Occidental), a nyugat-szaharai referendum felügyeletét ellenőrző missziót. Ezzel megkezdődik a régóta áhított tűzszünet a két fél között.³⁵

Kezdetben a technikai kérdések körül merülnek fel nézeteltérések. A hivatalos, 1974. évi spanyol népszámlálás adatai szerint 73.497 szavazásra jogosult személy, valamint a leszármazottai jogosultak a szavazásra. Marokkó, ellenben, 170.000-el megtoldaná ezt a számot, arra hivatkozva, hogy a harcok folyamán több tízezer saharávi kényszerült áttelepülni Dél-Marokkóba. A taktikázás lényege egyértelmű: feltölteni a szavazóbázist marokkóiakkal, hogy azok majd az integráció mellett tegyék le voksukat.

Az elismert baszk nemzetközi jogász, Juan Soroeta Licerias megjegyzi, hogy amíg a Rendezési terv egyértelműen leírja a szavazásra jogosultság feltételeit, az aktuális ENSZ-

³³ A madridi szerződés értelmében a FOSBUCRÁ foszfátkitermelő vállalat 65%-a marokkói kézre kerül, 35%-a a spanyol Nemzeti Ipari Intézet (INIE) tulajdonában marad. Az INIE elnöki posztját 1988-ig a madridi szerződést aláíró miniszter, Álvarez Miranda tölti be.

³⁴ Igaz Levente említi Izraelt, mint tanácsadót a falak építésénél. Lásd: IGAZ, *i.m.*, 92.

³⁵ A marokkói hadvezetés ravaszágát jelzi, hogy a tűzszünet érvénybe lépése előtt pár nappal egy a falakon túlnyúló hadművelettel megsemmisítik a Polisario nehézfegyverzetének jelentős részét.

főtitkár, Pérez de Cuellar marokkói nyomásra olyan mértékben megváltoztatja azokat, hogy értelmetlenné válik bármiféle szavazás.³⁶ A világszervezet különmegbízottja az ügyben, Johannes Manz, felháborodását nem rejtí véka alá és lemond tisztségéről. A választásokat ennek ellenére 1992-re tűzik ki. Marokkó ez idő alatt felgyorsítja betelepítési kampányát, ösztönzéseként megemelt fizetést és állami segítyt biztosít a „déli provinciákba” költöző honfitársaknak.

2.2. 1992–2000: hintapolitika Boutros Boutros-Ghali és Kofi Annan alatt

Az egyiptomi ENSZ-főtitkár érkezésével egyfajta huzavona figyelhető meg a tárgyalásokban a két fél között. Boutros-Ghali közismerten jó viszonya a marokkói uralkodóval megnehezít mindenféle kompromisszumot a szavazók számát illetően. A 92-es népszavazást elnapolják, de a lakosok megszámolásának aprólékos munkálatai megindulnak. Boutros-Ghali ügyesen „hintázik” a hivatalosan képviselt referendumpárti munkája és a személyes Marokkó-barát elvei között. A MINURSO feladatai egyre sokasodnak és Rabat sem mutatkozik túl készségesnek az együttműködésben.³⁷ 1995-ben Mohamed Abdelaziz, a Polisario főtitkára azzal vádolja a világszervezetet, hogy lehetővé tette 180.000 marokkói választó Nyugat-Szaharába történő áthelyezését a népszavazás alkalmából. A következő években a kapcsolat a felek közt elhidegül. A MINURSO, a kilátástalanná vált helyzetre és az állandó bojkottálásra és zavargásokra hivatkozva, kivonul a térségből.

Az áttörést 1997-ben Kofi Annan ENSZ főtitkári kinevezése jelentheti. Különmegbízottjának James Baker volt amerikai védelmi minisztert jelöli, jelezve, hogy nagyobb súlyt akar adni a konfliktusnak a világpolitikában. Bakernek sikerül megszereznie mind Marokkó, mind a Polisario aláírását egy, a békéig vezető „menetrendhez”, amelyben pontosan kijelölik a követendő lépéseket a referendum 1998-as kiírásáig. A Houston-egyezménynek nevezett útiterv pontosan részletezi az egyénileg beadott marokkói kérelmek elbírálási folyamatát a szavazati jogosultság megállapításában, de a tömegesen, államilag odaszállított kérelmeket elutasítja. A végeredmény: 147.000 kérelemből 84.251 hivatalosan feljegyzett szavazó a MINURSO számításában.³⁸ A Polisario elfogadja az adatokat, Marokkó kéri még 65.000 szavazó felvételét, akik közül sokan az észak-marokkói Rif hegység törzseinek tagjai. Az alavita király szerint ezen törzsek néhány tagja 1974-ben Nyugat-Szahara területén élt. A Polisario elutasítja a javaslatot és újra zátonyra futnak a tárgyalások. 1999-ben azzal fenyeget a társulat, hogy újra felveszik a fegyvert a megszállókkal szemben. II. Hasszán marokkói uralkodó júliusban bekövetkezett halála új reményt és lendületet ad a béketerveknek.

2.3. A Baker-tervek

Az egyhelyben topogó tárgyalások a harcok kiújulásával fenyegetnek. Az ENSZ a patthelyzet kialakulása láttán (pál)fordulatot vesz: meggyőződve arról, hogy a nemzetközi jog érvényességét szankciók hiányában nem lehet ráerőltetni a felekre, egy „harmadik utas”

³⁶ Az eredeti terv szerint a szavazásra jogosultak alapját az 1974-ben összeírt cenzus adná, illetve az összeírtak leszármazottai és a menekülttáborokból visszatérők. Az ENSZ főtitkár kezdeményezésére azokat is bevonnák a szavazásba, akik tagjai bármilyen olyan törzsnek, amelynek kis számban éltek tagjai Nyugat-Szahara területén 1974-ben. A kezdeményezést Emilio Cuevas, az utolsó spanyol népszámlálást készítő tábornok következőképp véleményezi: „Manhattanben több ezer kínai él, akinek amerikai útlevele van. De ez nem jelenti azt, hogy Kínában minden kínai amerikai.” Lásd: MENENES ARANDA, *i.m.*, 8.

³⁷ A saharáviak kiválogatása a törzsfőnökökkel egyeztetett családfák alapján, valamint elbeszélgetések, illetve dokumentált bizonyítékok révén valósul meg. A hivatkozási alap az 1974-es spanyol cenzus.

³⁸ *Uo.*, 9.

politikai megoldást kísérel meg. Baker 2001-ben tervezetet terjeszt a Biztonsági Tanács elé, az ún. *Keret-megállapodást a nyugat-szaharai népek önkormányzatáért* (*Framework Agreement*-et vagy közismertebb nevén a Baker-tervet). A keretegyezmény lényegében enged a marokkói nyomásnak és Nyugat-Szaharának két opciót kínál: választhat az integráció vagy egy autonómia-féle státusz között, de mindkét esetben kizárólag marokkói fennhatóság alatt.

A tervet Marokkó elfogadja, a Polisario és Algéria azonnal elvetik. Utóbbi ajánlatot tesz egy felosztásos megoldásra, amelynek értelmében Marokkó megkapná a terület északi részét, a RASD meg a délit. Marokkó, annak tudatában, hogy a terület déli része bővelkedik természeti kincsekben, elutasítja az ajánlatot. Baker 2003-ban benyújtja módosított tervezetét az ENSZ BT közgyűlésén. Címe: *Béketerv a nyugat-szaharai népek önkormányzatáért* (közismertebb nevén második Baker-terv). Ebben egy átmeneti nyugat-szaharai hatóságot állítanának fel és a referendum legkésőbb öt éven belüli megtartását kezdeményezi. A szavazásra jogosultak listáját kibővíti azokkal is, akik 1999 óta állandó lakosai a régiónak. Ez a változtatás azt jelenti, hogy a szavazók több mint felét már a betelepített marokkóiak tennék ki! A Polisario és Algéria elutasítják ezt a lehetőséget, Marokkó nem tartja kivitelezhetőnek, de eleinte nem utasítja el hivatalosan a tervet.

Az igazi svédcsavar azonban még várat magára. A Polisario megdöbbentő bejelentést tesz 2003 végén: elfogadja a második Baker-terv ajánlásait. Felvállalják annak veszélyét, hogy több marokkói lesz a referendumon, mint szaharávi! Baker álma a megvalósítás küszöbén áll. 2003 júliusában az ENSZ Biztonsági Tanácsa jóváhagyja a tervezetet és felkéri a szembenálló feleket, hogy implementálják a terv részleteit. Ekkor Marokkó hivatalosan is elutasítja az indítványt. Aziz Mekouar, Marokkó Washingtonba akkreditált nagykövete a referendum opciót így értelmezi: „...gondolatnak is rossz. Válságot idézne elő Marokkóban. A Baker-terv recept a katasztrófára.”³⁹ Baker csalódottságában lemond. Marokkói oldalról győzelmi nyilatkozatok, a Polisario részéről döbbszerű értetlenkedés a reakció.⁴⁰

2.4. 2003-tól a jelenig és azon túl

A status quo fenntartása – más néven az időhúzás – látszólag Marokkónak kedvez. Érthető tehát, hogy a következő ENSZ megbízott, Álvaro de Soto 2004 szeptemberében számottevő eredményt nem tud felmutatni a térségben tett hivatalos útja után. Marokkó hajlandónak mutatkozik egy végleges megállapodásra, de kizárólag abban az esetben, ha az „területi integritását” nem veszélyezteti. Ebbe a Polisario nem hajlandó belemenni. De Sotot 2005-ben a holland diplomata, Peter van Walsum váltja, aki még az év folyamán találkozik Rabat, Tindouf, Algiers és Nouakchott képviselőivel. Körútja után a szembenálló felek nézőpontjait „szinte összeegyeztetetlennek”⁴¹ titulálja, és a nyilvánosság előtt kijelenti, hogy nemzetközi nyomás hiányában „Nyugat-Szahara függetlensége nem egy valós opció a jelen körülmények között.”⁴² Nyilatkozata tömegtüntetéseket vált ki Nyugat-Szahara nagyobb városaiban. A Polisario vezetője, Mohammed Abdelaziz válaszában megerősíti népe véget nem érő függetlenségi törekvéseit, és kijelenti, hogy ha kell, visszatérnek akár a fegyveres

³⁹ INTERNATIONAL CRISIS GROUP, *Western Sahara: Out of the Impasse*, Middle East/North Africa Report N°66, 2007. jún. 11., 3.

⁴⁰ Az *El País*nak adott nyilatkozatában a marokkói külügyminiszter, Mohamed Benaisa szerint James Baker lemondása a marokkói külpolitika kitarthatóságának gyümölcse. A Polisario külügyminisztériuma a „marokkói rezsim kérelmetlenül viselkedését” jelöli Baker kudarcának fő okának. Lásd: I. CEMBRERO, *Rabat atribuye a su tenacidad en el Sáhara la dimisión de Baker*, *El País*, 2004. jún. 14.

⁴¹ Az eredeti szövegben „quasi-irreconcilable”. Forrás: INTERNATIONAL CRISIS GROUP, *i.m.*, 4.

⁴² *UN Comments Strengthen Rabat's Position*, Business Monitor International: North Africa Monitor, 2008. június.

küzdelemhez is. Van Walsum és a szaharávi szervezet között elmérgesedik a viszony. Kofi Annan elkeseredettségében az ENSZ erők kivonását is felveti, reménykedve abban, hogy a felek közvetlen tárgyalások útján közösen elfogadható eredményhez érkezenek. A Biztonsági Tanács nem veszi figyelembe a főtitkár javaslatát és hat hónappal meghosszabbítja a MINURSO mandátumát.

2007 áprilisa az újabb és a mai napig az utolsó állomás a sivatagi színjátékban. A hó tizedik napján a Polisario tervezetet nyújt át Ban Ki-Moon ENSZ-főtitkárnak, amelyben tartja magát az önrendelkezést eldöntő referendumhoz, de egyben – udvarias gesztusként Marokkó felé – megemlíti, hogy a Szaharávi Köztársaság függetlensége esetén kész lenne a területén élő marokkóiaknak állampolgárságot adni, valamint közös védelmi- és gazdasági együttműködést kínál fel északi szomszédjának. Marokkó egy nappal később, április 11-én terjeszti a főtitkár elé a 2003-as Szaharai Autonóm Terület koncepciójának átdolgozott változatát. A terv szerint Nyugat-Szahara számos privilégiummal rendelkező autonóm terület lenne a Marokkói Királyság szuverenitása és nemzeti egysége alatt. A kiváltságok alku tárgyát képeznék és a végleges megállapodást népszavazás hitelesítené. A tervezetet támogatja Franciaország és az Egyesült Államok is.

A felek, kívülről úgy tűnik, hogy, bár ha csak milliméterekkel is, de közelednek egymás álláspontjaihoz. Marokkó most már egy autonómiát is elfogadna, pedig eleinte a teljes integráció mellett tette le a voksát. A Polisario ellenben egy „asszociációs-konfederációs” együttlétre készíti fel választóit. Április 30-án a Biztonsági Tanács közgyűlése a 1754. számú határozatában felszólítja a feleket a tárgyalások „jóhiszeműben történő újrafelvételére” és az ENSZ főtitkár és a tagállamok pozitív közvetítéséről biztosítja őket.⁴³

Mindezek ellenére, a felek közötti bizalmatlanságot nem könnyű feloldani: a Polisario nem hisz a marokkói ígéreteknek és Marokkó sem bízik senkiben, még a saját állampolgáraiban sem! Ezzel magyarázható a második Baker-terv megvétőzése. Az ENSZ mindeközben „Vietnámját” éli át: a Rendezési terv elfogadása óta a világszervezettel macska-egér harcot játszik az alavita állam. Ha kell, a kompromisszum látszatát keltve enged, de amint komoly tét forog kockán (szavazói bázis meghatározása, függetlenségi opció bevonása, stb.), a királyság mindig kettőt lép hátra. Az idő VI. Mohammed oldalán áll és az ENSZ „karom nélküli tigrisként” fenyegetőzik, mivel képtelen a szankcionálásra. A világszervezet impotenciájának oka a reálpolitika: a nagyhatalmak, érdekeik (vagy inkább érdektelenségük) tükrében a status quo fenntartásában érdekeltek.

3. Nagyhatalmi érdek(telenség)ek

A külső szereplők érdekeinek elemzése előtt érdemes pár szót fordítani az ország természeti kincseire. A XX. századig állnak rendelkezésre pontos adatok a homok- és kősvatagos felszín alatt rejlő ásványokról. A spanyolok által feltárt foszfátbányák (lásd 5. ábra), valamint a halban gazdag vizek ösztönzik a gyarmattartókat az infrastrukturális beruházásokra és a kitermelőüzemek építésre El Aaiun környékén. A homok azonban ennél sokkal többet takar, valószínűleg olaj és értékes fémek (titanium, vanádium) is található a mélyben. Ennek megállapítására 2001-ben a marokkói állam szerződést köt az amerikai Kerr McGee és a francia TotalFinaElf társaságokkal. Mindeközben a RASD kormányát egy ausztrál olajipari cég keres meg hasonló „tudományos próbafúrások” ügyében.

A Polisario és számos európai civil szervezet felháborodásukat fejezik ki a marokkói szerződés hallatán és az ENSZ véleményét követelik az ügyben. Az ENSZ jogi tanácsának

⁴³ INTERNATIONAL CRISIS GROUP, *i.m.*, 6.

főtitkár-helyettese, Hans Correll közleményében elítéli a megszállt területeken folytatott természeti erőforrások kiaknázását a megszálló hatalom által. Emellett nem tartja a világszervezet alapokiratával ellentétesnek az ásványi anyagok kitermelését akkor, ha az a helyi lakossággal történt konzultáció után és az ő érdeküket szem előtt tartva történik. Kitér arra is, hogy jelen esetben feltérképezésről és próbafúrásokról van szó, és amíg ez a tevékenység nem jár anyagi haszonnal, nem ütközik nemzetközi jogi akadályokba.⁴⁴

Marokkó ezzel lezártnak tekinti az ügyet és folytatja a „tudományos munkát”. Ahmed Boukhari, a Polisario ENSZ-képviselője levélben tiltakozik a Biztonsági Tanács elnökénél, a következőkre hivatkozva: „[Hans Correll véleménye] igazolja azt az elfogadhatatlan feltevést, amely szerint, ha egy ismeretlen egy másik ismeretlennel összeesküvésben betör valaki lakásába, azzal a céllal, hogy felmérje a bent talált tárgyak értékét, tettük nem minősül bűncselekménynek addig, amíg nem távolítanak el semmit a lakásból.”⁴⁵

A nagy- és kishatalmi érdekek bemutatásánál a legközvetlenebbül (és egyben legkevésbé) érdekelt országokkal kezdem, majd az egyre mélyebben érintett nemzetekkel folytatom, s végül a két főszereplő – Marokkó és a Polisario – megvizsgálásával zárom az elemzést.

3.1. Anglia

Anglia a nagyhatalmak közül a legkevésbé érintett a nyugat-szaharai kérdésben. Gyarmati múltja nincs a térségben és gazdasági érdekei főleg Marokkó területére korlátozódnak. Kereskedelme alapján Marokkó kilencedik legfontosabb partnere (EURO 967 millió), ötödik legnagyobb tőkebefektetője. Az angol turizmus és ingatlanvásárlási láz az országban az utóbbi időben felerősödött. A New York-i és londoni terrorista merényletek óta az amerikai külpolitikával párhuzamban az angol kormány is újfajta együttműködési lehetőségeket keres a királysággal, biztonságpolitikai területektől kezdve a kulturális együttműködésig.⁴⁶

Geopolitikai érdekeit egy független Nyugat-Szahara (vagy egy instabil, autonóm régiókkal rendelkező Marokkó) inkább veszélyeztetné, mintsem biztosítaná. Gibraltárt összesen 14 km választja el az afrikai partoktól és egy esetleges marokkói hadsereg átcsoportosítását a déli tartományokból északra nem szívesen nézné egyetlen angol sem. Sem Gibraltárban, sem az anyaországban.

3.2. Kína

Kína afrikai előretörését nem annyira az elnyomott népek önkormányzati jogai mellett elkötelezett harc jellemzi, mintsem a gazdasági szükségszerűség. Az ázsiai óriás erőforrás- és nyersanyagéhsége Afrika felé irányítja tekintetét. A szudáni kormány kiségitése, valamint a hatalmas kongói, angolai beruházások is mind Kína „gazdasági altruizmusának” ékes jelei. Ennek jegyében a kínai diplomácia a semlegességre törekszik, általában eláll az ENSZ-szavazásoktól, vagy pedig fele-fele arányban szavaz a határozatokon, ezáltal mindkét fél felé méltányosságot gyakorol.

Kínának Marokkóval különösen testvéri a kapcsolata. Egy 2002-es pekingi csúcson a két fél közös nyilatkozatott adott ki a két ország közötti rendkívül jó baráti viszonyról, a kölcsönös egyetértésről Tajvan és Nyugat-Szahara ügyében, valamint az emberi jogok „más országoktól

⁴⁴ Az eredeti levél hozzáférhető a következő weboldalon: <http://www.arso.org/UNlegaladv.htm>.

⁴⁵ Ahmed BOUKHARI, *Petroleum in Western Sahara*, Resistance Oilwatch Network Bulletin No. 31, 2002.

⁴⁶ Mustapha MESKINE, *British, Moroccan Leaders Seeking Partnerships*, The Leader World Online Magazine, 2007. dec. 4., http://www.theleaderworld.com/index.php?option=com_content&task=view&id=83&Itemid=95

eltérő megítéléséről.⁴⁷ Tajvan – és kisebb mértékben Hong Kong – hasonlósága Nyugat-Szaharához különösen összehozza a két ország diplomáciáját.

3.3. A volt Szovjetunió és Oroszország

A Szovjetunió a Maghreb térségben a Hidegháború alatt a dekolonizáció egyik fő politikai-katonai támogatója. A nyugat-szaharai spanyol kivonulást sürgeti és eleinte Marokkó területei követeléseit nem támogatja. Ali Yata, a marokkói Kommunista Párt főtitkára 1974-es kelet-európai körútja fontosnak bizonyul a szovjet álláspont megváltoztatásában: Yata hevesen bizonygatja Prágában és Varsóban, hogy országa csak vissza akarja szerezni az „örökkévalóság óta Marokkóhoz tartozó” tartományait. Ennek eredményeként a keleti blokk országai távol maradnak az ENSZ Közgyűlés 1975. decemberi Marokkót elítélendő szavazásától.

A Szovjetunió bevonása, mint tényleges szereplő a konfliktusba, bizonyos mértékben a spanyol és francia kormányoknak köszönhető. Algéria 1962-es függetlensége a szélsőséges fegyveres csoportok előretörését vetíti előre az afrikai országban. Spanyolország és Franciaország leállítják a harci eszközök eladását Algériába, nehogy azok a szélsőségesek kezeibe kerüljenek. A szovjet vezetés – ügyesen kihasználva az úrt a kereslet és a kínálat között – évtizedeken keresztül Algír fő fegyverszállítójává lép elő. Nem meglepő módon a szovjet fegyverekből jelentős mennyiség a Polisariohoz is eljut.⁴⁸

Hivatalos álláspontjában Moszkva sohasem vállalja fel beavatkozását a konfliktusba. A RASD-ot nem ismerik el, sőt mindenféle hivatalos kapcsolatot megszakítanak a Polisarioval. Ennek oka a Moszkva–Rabat jó viszonyban található. A szovjet vezetés is belátja, hogy az alavita királyság gazdasági és stratégiai szempontból is fontosabb partner, mint Nyugat-Szahara: egy többmilliárd dolláros foszfátügylet és számos szovjet–marokkói halászati egyezmények indokolják az orosz mértéktartást.⁴⁹

3.4. Szaúd-Arábia és az arab országok

Szaúd-Arábia az iszlám bölcsője és azon belül is a wahabita irányzat legfőbb képviselője, a muzulmán országok pénzügyi és morális vezére, az arab világon belüli ellentétek elsímítője. Marokkóban az alavita dinasztia uralkodói Mohammed egyenes ági leszármazottainak számítanak és az Amir Al Muminin (a Hívők Hercege) címet viselik. Vallási szempontból ez az egyik legrangosabb elismerés a muzulmán világban.⁵⁰ A wahabita irányzat kedvező fogadtatása a marokkóiak körében nagyban annak tulajdonítható, hogy az uralkodó család – és a külföldi hatalmak – törekvései kizárólag a hatalom megszilárdítását célozzák meg, és nem a szociális politika és a nép életszínvonalának emelkedését. A szaúdi milliomosok által támogatott iskolák és vallási tanítók széleskörű sikereket érnek el az elégedetlen népszerűség körében, megerősítve a tradicionális, vallásközpontú életvitelt támogatók táborát. Az

⁴⁷ *China, Morocco Issue Joint Press Communique*, People's Daily Online, 2002. feb. 10., <http://english.peopledaily.com.cn/200202/10/eng20020210_90239.shtml>.

⁴⁸ Bizonyítékok mutatják, hogy a Polisario szovjet gyártmányú légvédelmi ütegekkel, kalasnyikovokkal, T-55-ös harcokocsikkal szereli fel harcosait.

⁴⁹ David J. DEAN, *The Air-Force Role in a Low-Intensity Conflict*, Washington DC, US Government Printing Office, 1986, 40.

⁵⁰ A személyét övező vallásos tiszteletet használta fel II. Hasszán a második ellene irányuló merényletben, imára felszólítva az ellene küldött katonákat, miközben ő maga egérutat nyert üldözői előtt.

ideológiai terjeszkedés mellett Szaúd-Arábia pénzügyi támogatással sem fukarkodik.⁵¹ Mauritánia hadseregének teljes felszerelését, valamint Marokkó fegyverbeszerzéseinek nagy részét a konfliktus alatt a Szaúdi Királyság fedezi.

A többi arab ország diplomáciája megosztott a kérdésben. A palesztinok Marokkót részesítik előnyben, köszönhetően az Al Quods Bizottság felállításának, mely – kicsit paradox módon – a palesztin megszállás ellen harcolóknak küld pénzt és embereket. Irakba is eljut 50 öngyilkos merénylőjelölt, de ezt hivatalosan soha nem ismeri el Rabat.⁵² A RASD-ot csupán öt arab ország ismeri el: Algéria (1976), Jemen (1977), Szíria (1980), Líbia (1980) és Mauritánia (1984). Az Arab Liga mindaddig kevés érdeklődést mutat a konfliktus iránt, bár főtitkára, Esmat Abdul Meguid az egyiptomi *Al Ahram* újságnak adott interjúban kifejezi reményét egy olyan ENSZ hatáskörben megrendezett referendum megtartására, amely minden érdekelt felet kielégít.⁵³

3.5. Líbia

Líbia az 1969. szeptemberi forradalommal válik (mellék)szereplővé a konfliktusban. Moammer Kadhafi tábornok megteremtí az első „iszlám szocializmust”, majd Nasszer önapsztrófált utódjaként meghirdeti a pán-arab egységet. 1972-es kísérlete egy egyiptomi–szíriai–líbiai szövetségi állam felállítására kudarcba fullad. Ennek ellenére Líbiát az iszlamista-nacionalista mozgalmak legfőbb pénzügyi támogatójává lépteti elő. Libériától Nyugat-Szaharáig mindenhol mindenféle szabadságharcosnak titulált mozgalmakat szponzorál.

Kadhafi Amerika iránti mély gyűlölete kihat marokkói politikájára is: II. Hasszánt az Egyesült Államok bábkirályának tekinti és amerikai érdekeket lát Nyugat-Szahara annexiója mögött. 1975-től 1984-ig korlátlan anyagi támogatást biztosít a Polisariónak, ami csak 1985-ben a már említett oujdai egyezményvel ér véget. A 80-as évek végén Kadhafi a teljes nemzetközi elszigetelődésbe taszítja országát, hála a berlini diszkómerényletnek, valamint a Lockerbie- és UTA-járatok felrobbantásának. Hatására a líbiai finanszírozás elapad és többet nem játszik döntő szerepet a konfliktusban.

3.6. Franciaország

Franciaországot erős történelmi és kulturális szálak fűzik a régióhoz. Marokkó évtizedeken keresztül francia protektorátus, Algéria egyenesen Franciaország integrált része volt.⁵⁴ A maghrebi infrastruktúra-beruházások és fejlesztések jelentős része francia pénzből valósult meg, nem beszélve a több mint egymillió francia telepesről és jelentős gazdasági tevékenységükről a régióban.

Jelenleg Franciaország Marokkó legnagyobb külföldi befektetője és első számú kereskedelmi partnere. Egyben a legnagyobb importforrás és exportpiac, valamint a turizmusból és hazautalásokból származó valuta többsége is a franciáktól érkezik. 2007-ben 500 francia alvállalat 114.000 marokkóit foglalkoztatott az országban.⁵⁵

⁵¹ A Szaúdi Királyság évi \$1 milliárddal finanszírozta Marokkó fegyvervásárlási üzleteit. Lásd: DEAN, *i.m.*, 40. és MENENES ARANDA, *i.m.*, 24.

⁵² Anneli BOTHA, *Terrorism in the Maghreb: the Transnationalisation of Domestic Terrorism*, Pretoria, ISS Monograph Series, 2008, 167.

⁵³ *Arab League supports Morocco's territorial integrity*, ArabicNews.com, 1/8/1999.

⁵⁴ Algéria függetlenségéig a francia Belügyminisztérium hatásköre alá tartozott!

⁵⁵ *Economic relations*, France Diplomatie, 2008. ápr. 9., <http://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files_156/morocco_285/france-and-morocco_3181/economic-relations_6307/index.html>.

Franciaország Marokkó legfontosabb szövetségesei között szerepel. Már 1977-ben összetűzésbe keveredik a Polisarioval, amikor az hat franciát túszul ejt és megöl kettő másikat. Párizs harci egységeket küld Szenegálba és tekintélyt parancsoló légiooffenzívával kikényszeríti a túszok szabadon bocsátását. 1993-ban a francia külügyminiszter, Bernard Kouchner megvádolja Algériát azzal, hogy „Nyugat-Sahara marokkói és a konfliktus Algéria költeménye.” Az elnök Jacques Chirac 2001-es marokkói túrája során szintén Marokkó „déli provinciáiról” beszél.⁵⁶ A new yorki merényletek utáni világban Franciaország mindinkább a laissez faire politikáját részesíti előnyben: nem szól bele Marokkó belpolitikájába és mindenekelőtt a gazdasági együttműködés terén próbál előrelépni. Nicolas Sarkozy francia elnök 2007-es marokkói látogatásán a következőket mondja: „Túl gyakran hallom, hogy «Marokkónak ezt meg azt kellene csinálnia.» Nem! Marokkó egy szabad, független ország, amely szabadon hozza meg döntéseit és mi tiszteletben tartjuk azokat.”⁵⁷ Prioritásának tartja a marokkói stabilitás kérdését és Marokkót a Maghreb vezető országának tekinti.

3.7. Az Amerikai Egyesült Államok

Marokkó legrégebbi barátsági szerződését 1787-ben a fiatal Amerikai Egyesült Államokkal írja alá. Az aláírás hálája annak, hogy az alavita királyság elsőként ismeri el az USA függetlenségét. Az amerikai elnök Dwight D. Eisenhower 1956-ban tanácsolja a spanyoloknak, hogy adják át Spanyol-Saharát a marokkóiaknak „még mielőtt késő lesz.”⁵⁸ Négy évvel később fegyvervásárlási szerződést köt a két ország, azzal az ellenőrizhetetlen kikötéssel, hogy Marokkó kizárólag az ország határain belül használja a vásárolt fegyvereket. A 60-as években amerikai hadihajók állomásoznak az afrikai ország kikötőiben és a katonai bázisokon a gyorsan bevethető amerikai egységek állnak készenlétben, hogy megmentsék a fejlődő országokat a kommunista fenyegetésektől.

1975-ben a hidegháborús szovjetfóbia az amerikai diplomáciát arra készíti, hogy a vitatott területek átadását illetően nyomás alá helyezze Spanyolországot. Amerikának érdeke a marokkói annexió, ellenkező esetben fennáll a veszélye annak, hogy Spanyol-Sahara a „szovjetbarát” Polisario kezére kerül.⁵⁹ Henry Kissinger, a CIA-vezér Vernon Walters, valamint Amerika ENSZ-nagykövete, Daniel Patrick Moynihan a Madridi szerződések előcsatározásaiban meggyőzik a spanyol delegációt a Marokkóval történő együttműködésről. A „pozitív viselkedésért” cserébe egy ötéves amerikai-spanyol szerződést írnak alá: másfél milliárd dolláros fegyvervásárlás és újratárgyalt bérleti szerződések az amerikai bázisokra. Moynihan mindeközben – francia kollégájával egyeztetve – az ENSZ-ben minden Marokkót elítélő határozatot meggátol.⁶⁰

1974–1975-ben az amerikai fegyvereladások Marokkóba 8,2 millió dollárról 242 millióra ugranak. Két évvel később Jimmy Carter amerikai elnök szigorú korlátozásokat vezet be.

⁵⁶ Hakim DARBOUCHE és Yahia H. ZOUBIR, *Conflicting International Policies and the Western Sahara Stalemate*, The International Spectator, 2008/1, 98.

⁵⁷ Nicolas Sarkozy beszéde a francia-marokkói üzleti fórumon Marrakechben, 2007 október 24-én. Forrás: France Diplomatie, < http://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files_156/morocco_285/visits_3183/speech-by-mr-nicolas-sarkozy-president-of-the-french-republic-at-the-franco-moroccan-business-meeting-marrakech-october-24-2007_10199.html>.

⁵⁸ Bernabé LÓPEZ GARCIA és Miguel HERNANDO DE LARRAMENDI, *El Sáhara Occidental, obstáculo en la construcción magrebí*, DT 2005/15, <<http://realinstitutoelcano.org/documentos/184.asp>>.

⁵⁹ Az amerikai külügyminiszter, Henry Kissinger rögeszméje, hogy a Polisario „újabb Angola” létrehozását tervezi az Atlanti-óceán keleti partján minden bizonyítékot nélkülöz. Lásd: Neil CLOUGH, *Western Saharan Conflict: Prolonged Conflict and Prospect for the Future*, Alabama, Air University, 12.

⁶⁰ F. Ugboaja OHAEBULAM, *Ethical Issues in U.S. policy on the Western Sahara Conflict*, Project MUSE, 101.

Indoklása szerint Marokkó megszegte ígéretét és Nyugat-Szaharában használja az Amerikától vásárolt fegyvereket. A lelkiismeret-furdalás nem tart sokáig: 1979-ben – az iráni és afganisztáni fejlemények tükrében – az USA szükségesnek látja a szorosabb együttműködést a harmadik világgal, megelőzendő a „vörös pestis” terjedését. A Polisario sikerei és a Marokkón belüli célpontokra kiterjesztett háború mind hozzájárulnak az Egyesült Államok fegyverkorlátozásának teljes feloldásához. 1980-ban már 232,5 millió dollár értékű hadi felszerelés vándorol az észak-afrikai országba az óceán túlsópartjáról.

1981-ben Ronald Reagan „ránk számíthatok” beszédében minden területre kiterjedő támogatást és katonai kiképzést ígér II. Hasszánnak.⁶¹ 514 marokkói tiszt kezdi el tanulmányait az USA-ban. Még ebben az évben a CIA hírszerzési központot alapít Rabatban. Közben Guelta Zemmour városánál a Polisario főlényes győzelmet arat a marokkói alakulatok felett. A legnyugtalanítóbb hír nem is maga a vereség, hanem a szovjet SA-6 légvédelmi ütegek bevetése Polisario részről. Marokkó az amerikai védelmi technológiáért könyörög, amire Reagan pozitívan reagál. Összesen 1975 és 1998 között Marokkó 2,3 milliárd dollár értékben amerikai harcászati felszereléshez és „gazdasági támogatáshoz” jut.⁶²

A másik fronton az Egyesült Államok erőteljes diplomáciai nyomást gyakorol az afrikai országokra, hogy ne vegyék fel a kapcsolatot a RASD-dal, vagy ha már megtették, vonják vissza azt. Idősebb George Bush a békés rendezés híve, de az Öböl-háborúban nyújtott támogatásért Marokkót favorizálja. Jellemző kettős mérce a nyugati politikában, hogy míg Kuvait lerohanása azonnal ENSZ beavatkozást és hatalmas médiafigyelmet gerjeszt, ugyanez Nyugat-Szahara megszállásánál nem történt meg.

Bill Clinton 1997-ig nem szán kiemelt figyelmet a konfliktusnak, külpolitikájában az amerikai-marokkói viszony erősítése szerepel előkelőbb helyen. A Houston-egyezmény után a referendum mellett foglalt állást és felkéri a feleket a békeútiterv betartására.

A 2001. szeptemberi merényletek átformálják a térség geopolitikai jelentőségét. A Hidegháborút felváltja a – huntingtoni terminológiával élve – Nyugat és az iszlám világ ellentéte. Az USA stabil, megbízható szövetségest keres a Maghreb térségben. A véres polgárháborúból kievickélő Algéria kiesett a játékból, Marokkó ellenben régi szövetséges, megbízható és a lényeg, hogy *stabil* diktatúra. Az amerikai külügyminisztérium ezek után a legkevésbé sem kívánja a nyugat-szaharai referendum megtartását. Egy esetleges új ország a térségben instabilitást, zűrzavart, s ami a legrosszabb, a dzsihádpolitika megerősödését idézheti elő. A szorosabbra font együttműködés jegyében 2004-ben szabadkereskedelmi megállapodást köt a Bush kormány Marokkóval. Természetesen a szerződésben egy külön záradék kiemeli, hogy a megállapodás a nyugat-szaharai területekre nem vonatkozik.

Az Egyesült Államok azon célkitűzése, hogy mindenáron hatalomban tartsa a monarchiát, visszavághat, véleményezik elemzők. A demokratikus elemek elnyomása nem csak az amerikaiak által propagált értékrenddel ellentétes, de a társadalmi elégedetlenséget és Amerika-ellenességet is növeli a nép körében, valamint elmérgesíti a viszonyt Algériával, Amerika első számú kereskedelmi partnerével a térségben. Marokkó legutóbbi diplomáciai lépése az Obama adminisztráció megnyerését célozza meg: VI. Mohamed felajánlja az amerikaiaknak, hogy országa befogadna foglyokat a Guantanamo bázisról annak bezárását követően.

A közvetetten érintett szereplők után vessünk egy pillantást a konfliktusban közvetlenül érintettek, vagyis a szomszédos államok, a volt gyarmattartó, a megszálló és megszállott, és a nemzetközi szervezetek politikáira.

⁶¹ *Uo.*, 107.

⁶² *Uo.*, 109.

3.8. Mauritánia

Mint már említettük, Mauritánia a Polisario folyamatos támadásainak következtében 1979-ben egy katonai puccsot követően lemond területi követeléseiről Nyugat-Szaharában. A „Nagy-Marokkó” szlogeneket újból felidézni vélő Mauritánia elítéli a Rio de Oro marokkói megszállását és egészen odáig fajulnak az események, hogy 1981-ben a diplomácia kapcsolatok átmenetileg megszűnnek a két ország között. Marokkó azzal vádolja Mauritániát, hogy hátországot biztosít a Polisario gerilláinak, ezért határon átnyúló hadműveletekkel próbálja felszámolni azok bázisait. 1984-ben Mauritánia hivatalosan is elismeri a RASD-ot.

Mauritánia jelenkori történelme a puccsokról szól. A legutóbbi államcsíny 2008-ban rövidítette le az első szabadon választott elnök hivatali idejét. Az ország belpolitikai helyzete bizonytalan, gazdasági tevékenysége nemzetközi viszonylatban alacsony, külpolitikájában ebből kifolyólag nem tud erőteljesen fellépni.⁶³ Mauritánia főszereplőből statisztává vált a konfliktus megoldására irányuló szereposztásban.

3.9. Algéria

A két főszereplő mellett Algéria lehet a megoldás kulcsa. A Polisario és a RASD legelkötelezettebb támogatója, a „hontalan nép” átmeneti hazája. A dekolonizáció előtt közös állásponton osztozott Marokkóval és Mauritániával a területet illetően, 1975-ben az önrendelkezésről szóló referendumot támogatta, a marokkói megszállás óta a saharávi nép jogainak éharcosa. Területén saját autonómiával rendelkezik a RASD és a Tindoufban felállított átmeneti menekülttáborokban élnek immár 33 éve a Maghreb palesztinjai.

Franciaországtól kivívott függetlensége után ellenáll a neokolonista törekvéseknek és az el nem kötelezett országok vezetőjévé lép elő. A Szovjetunióval baráti kapcsolatokat ápoló nemzet már 1975 előtt számos elnyomott nép mozgalmának fontos támogatója volt (kegyeltjei között szerepelt, többek között, a dél-afrikai ANC párt, a mozambiki FRELIMO és az angolai MPLA).

Algéria geopolitikai helyzete – hatalmas területe gazdag ásványkincsekben – a Maghreb vezető országa címért vívott harcban szembeállítja Marokkóval. Az ellenségeskedésnek történelmi gyökerei is vannak, ami a „Nagy-Marokkó” eszme területi követeléseiből fakad. A határviszályok eredménye, hogy az 1988-1994 közötti hat évet leszámítva zárva tartanak a két ország közötti átjárók. Algéria délnyugati részén jelentős vasérclelőhelyekre bukkannak, de gazdaságos kitermeléséhez szükség van egy atlanti kikötőre, mert a Földközi-tengertől 2.000 kilométer választja el a bányákat. Egy független, baráti Nyugat-Sahara jelentősen megkönnyítené Algériai exportját, valamint körbeölelné a régi vetélytárs Marokkót.

A 80-as és 90-es évek eseményei következtében Algéria lemarad szomszédjától a maghrebi hegemoniáért vívott versenyben. A választásokon győztes iszlamista párt eredményének megsemmisítése hosszú és véres belháborút robbant ki az országban. A többszázezer áldozattal járó mérsárlások legyengítik a kormányt és az évtized végére Algéria elveszíti vezető szerepét a régióban. 2001. szeptember 11-e fordulópontra az ország megítélésében: Algéria a merényletek másnapján korlátlan segítségnyújtást kínál az USA-nak a terrorizmus elleni harcban és átad egy részletes listát feltételezett terroristákról.

Algéria a Szovjetunió összeomlása után és a belpolitikai problémái miatt nem támogatja a Polisario fegyverfelvételtől tett kijelentéseit. Sokak – köztük Franciaország és Marokkó – szerint Algéria egyben a megoldás gátja és kulcsa a konfliktusban. Egy biztos, Algériát nem lehet megkerülni a megoldáshoz vezető úton. Többen azzal gyanúsítják Algírt, hogy ő

⁶³ *Troops stage coup in Mauritania*, BBC News, 2008. aug. 6.,
<<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7544834.stm>>.

mozgatja a szálakat a háttérben a Polisario (gúnynéven *Argelisario*) mögött. Algír természetesen elutasítja a vádakát és folyton hangoztatja, hogy ő csak közvetítő szerepet játszik a konfliktusban.

3.10. Spanyolország

A volt gyarmattartó morális felelőssége a dekolonizációs felelőtlenségéből ered. Másrészt, Spanyolország véleményére nagy figyelmet szentelnek más országok kormányai – különösen Latin-Amerikában – saját álláspontjuk kialakításában.

Spanyolországot egy különleges „*hármas politika*” jellemez: (1) a társadalom nagy része szaharávi-párti. Majdnem minden városban működik legalább egy, a szaharáviakkal szimpatizáló magánkezdemenyezés;⁶⁴ (2) az állami apparátus hivatalosan a nemzetközi jog törvényessége mellett foglal állást, együttműködést keresve az összes érdekelt szereplővel;⁶⁵ (3) a kormányzati megnyilvánulások és döntések túlnyomó többsége a *status quo* fennállását szentesíti, vagyis Marokkó-barát politikát folytatnak.⁶⁶ Ezek közül kiemelhetjük a régebben Spanyolország, jelenleg az EU alatt futó halászati szerződéseket (lásd az Európai Unióról szóló részt). Az 1975-ös Madridi szerződések értelmében 800 spanyol hajó 20 évig szabadon tevékenykedhet Nyugat-Szahara vizein, valamint a FOSBUCRÁ vállalatban a spanyol állam 35% részesedését megtartotta.

Az ibériai állam geopolitikai érdekeit a 2002-es Petrezselyem-szigetek körüli viszály és a madridi Atocha pályaudvaron történt robbantásos merénylet gyökeresen megváltoztatták. A kormány számára prioritás lett egy erős, szilárd Marokkó a szoros túloldalán. A casablancai robbantások szorosabbra fonták a két ország terrorizmusellenes politikáját. Madrid – még ha hivatalosan cáfolja is – de nem tartja életbevágóan sürgősnek egy nyugat-szaharai népszavazás megtartását. Félelmeit táplálja egy esetleges destabilizáció, szétesés egy ilyen színes etnikumú országban, mint Marokkó, ami a szélsőséges erők hatalomra jutását segíthetné. Az ország földrajzi közelsége veszélyeknek teszi ki egész Európát, de főleg az ibériai félszigetet. Egy kaotikus Marokkó melegágya lehet a terrorizmusnak, a tömeges kivándorlásnak, az ember- és drogkereskedelem ellenőrizhetetlen burjánzásának, csak, hogy párat említsünk a spanyol aggályok közül.

Nem is beszélve arról, hogy mit kezdene a király a munka nélkül maradt 150.000 marokkói katonával egy valószínűsíthető függetlenségpárti eredménynél. Spanyolország szintén tart Marokkó „szalámi taktikájától”: Tarfaya 1958, Sidi Ifni 1969, Nyugat-Szahara 1975. Ceuta, Melilla, Kanári-szigetek vagy éppen Andalúzia lesznek a következő célpontok a „fordított Reconquistában”⁶⁷

A kereskedelmi kapcsolatok sem elhanyagolhatók a két ország között. Spanyolország a második legnagyobb befektető Marokkóban és dinamikusan növekszik az afrikai országban dolgozó spanyol állampolgárok és cégek száma is. A fegyvereladásokat illetően 2000 első felében 1,2 milliárd pesetáért vásárolt be a muzulmán királyság (nem titok, hogy a spanyol Santana típusú terepjárók fel-felbukkannak a vitatott terület sivatagjaiban is).⁶⁸ Összesítve

⁶⁴ Nyaranta 12.000 nyugat-szaharai gyerek tölti a vakációt spanyol családoknál. A szerzőnek több személyes ismerőse fogad be tindoufi fiatalokat a nyári hónapokra.

⁶⁵ A spanyol és a marokkói uralkodók 2000. szeptember 18-ai találkozásán I. Károly János spanyol király tudatosan kerülte a „Frente Polisario” és a „referendum” szavakat.

⁶⁶ A spanyol külügyminiszter egy 2005-ös beszédében kifejti, hogy „egy referendum a Szaharában válságot idézne elő az egész Maghrebben.” Forrás: RUIZ MIGUEL, *i.m.*

⁶⁷ Richard GILLESPIE, *The Sahara Conflict: Bilateralism or Sub-Regionalism?* EuroMeSCo Paper, 2004, 8.

⁶⁸ Jaime FERRER LLORET, *La aplicación del principio de autodeterminación de los pueblos: Sáhara Occidental y Timor Oriental*, Alicante, 2002, 84.

kijelenthetjük, hogy Spanyolország érdekeit nem szolgálja volt gyarmata jelenlegi helyzetének megváltozása.

3.11. Marokkó

A megszálló ország Nyugat-Szaharában 1975 előtt nem csak a területi terjeszkedést látta, hanem a királyi család hatalmának megszilárdítását is. A két merényletet túlélő II. Hasszán trónjának megerősítése végett a legjobb receptet vetette be: a nacionalizmus zászlaja alatt egyesítette az országot egy külső ellenség ellen. Taktikája eredményesnek bizonyult, hisz a jóval gyengébb Marokkó megszerezte Spanyol-Szaharát és ezzel a lépéssel egyben elzárta Algériát az Atlanti-óceántól. Marokkó területének növelése, nyersanyagok és a halban gazdag vizek megszerzésével vezető szerepre tör a Maghreb térségben, mindezt Nyugat-Szahara lakossága és Algéria kárára.

Ennek ellenére meglepőnek tűnhet, de éppen az alavita királyságnak a legsürgetőbb a konfliktus tárgyalásos megoldása. Ezzel elérhetné hön áhított célját: a megszállás nemzetközi legitimitációját! Az elismerés szabad kezet adna VI. Mohamed látszatdemokráciájának a nyugat-szaharai ügyekben és egyben „belföldesítené” a jelenleg nemzetközi viszályt. 2006-ban az uralkodó létrehozta a CORCAS-t, a marokkói királyi udvar nyugat-szaharai ügyekben illetékes tanácsadó szervét, és megbízta egy Marokkón belüli autonómia kidolgozásával. A terület autonómiája próbára tenné az ország közigazgatási alapjait, sőt egyes marokkói újságírók úgy vélik, hogy az ország alkotmányának teljes újratervezésére lenne szükség. Hudecz Gergő tanulmányában az önrendelkezési követelések kiterjedésének veszélyére hívja fel a figyelmet az etnikailag sokszínű államban.⁶⁹ A dilemma a következő: Nyugat-Szahara autonómiája erősítené a király központi hatalmát vagy egy szélesebb önrendelkezést követelő folyamat gyújtólángja lenne-e?

A madridi Autonóm Egyetem Kortárs Iszlám Történelem tanszékének vezetője, Bernabé López García úgy véli, hogy a második Baker-terv elutasítása többet ártott Marokkónak, mint amennyi kárt annak elfogadása okozott volna. Az afrikai ország elszalasztott egy lehetőséget arra, hogy kedvezőbb színben tűnjön fel mind az ENSZ, mind a saját lakossága és a saharáviak előtt. A tervezet elfogadása az EU-val 2004-ben megkezdett szomszédságpolitika (ENP) keretein belül is pozitív fogadtatásra lelt volna, nem beszélve a befektetői légkör javulásáról. Egy politikai megoldás elősegítené az ország demokratizálódását, az Afrika Unióba való visszacsatlakozás esélyét és új lendületet adhatna a nagy reményekkel beharangozott Arab Maghrebi Uniónak (AMU) is.⁷⁰ Mindazonáltal a jelenlegi politikai helyzet nem fest túl reménykeltő képet a marokkói hozzáállásban bekövetkezendő gyökeres változásról. Úgy tűnik, a királyi udvarnak tökéletesen megfelel a status quo.

3.12. Frente Polisario

A spanyolok kiűzését megelőzően (1973–1975) a Frente Polisario a marokkóiakkal és a mauritániaiakkal együttműködve küzdött a gyarmatosítók ellen. 1975 óta az új megszállók elleni küzdelemben az önkormányzatról döntő referendum megtartásáért harcol. Célja a RASD nemzetközi legitimitációja, mivel – bár kevesen tudják – a RASD jogilag nem létező entitás: a Polisario nem nyílt szavazás útján, hanem egyöntetűen kiáltotta ki 1976-ban.

A Polisario „érdeme” a lakosság gyors és tömeges áttelepítése a tindoufi menekülttáborokba a konfrontáció kezdetén. A saharáviak feletti központosított ellenőrzés része politikájának, így

⁶⁹ HUDECZ Gergő, *A marokkói demokratizálódás folyamata: erőviszonyok a Makhzenen belül*, Kül-Világ, 2008/2, 13.

⁷⁰ LÓPEZ GARCÍA, *i.m.*, 8.

könnyebben formálja és mozgatja a népet érdekeinek megfelelően. Hatékony nemzetközi propagandájának köszönhetően a média gyakran eltúlozza a marokkói intézkedéseket és a kizsákmányolás mértékét.⁷¹ A Polisario megtiltja a menekülttáborokban élőknek a visszatérést a számukra épített ingyenes lakásokba, mivel ez ember- és presztízavesztést jelentene az ügyükben. Marokkó – nem teljesen alaptalanul – azzal vádolja az „Argelisariot”, hogy algériai és külföldi zsoldosok, csempészek gyülekezete, amelynek egyetlen célja a humanitárius segélyek és a csempészetből befolyó pénzek megszerzése.

3.13. Nemzetközi szervezetek (Európai Unió, ENSZ, Afrikai Unió)

A nemzetközi szervezetek szerepe a konfliktusban fontos, de egyben másodrangú is. Az Európai Unió álcázott – mondjuk ki nyíltan, álszenteskedő – közömbösséggel figyel az eseményeket. Az Európai Parlament hangzatos állásfoglalásai a referendum megtartása mellett érvelnek,⁷² miközben az Európai Bizottság gazdasági és politikai együttműködési szerződése Marokkóval nem érintik e kényes kérdést. A halászati egyezmények Marokkóval például magukba foglalják a nyugat-szaharai területeket is!

Az ENSZ a nemzetközi jog védelmezőjeként egészen 2003-ig kiállt a jogban leírtak érvényesítése mellett. Amikor látta a felek összeegyeztethetetlen pozícióját, politikai megoldásért fel- és eladta alapelveit. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 21. számú cikkelye külön kiemeli, hogy „a közhatalom tekintélyének alapja a nép akarata; ez az akarat egyenlő szavazati jog és titkos szavazás vagy a szavazás szabadságát ezzel egyenértékűen biztosító eljárás alapján időszakonként tartandó tisztességes választáson kell, hogy kifejezésre jusson.”⁷³ A világszervezet a saját alkotmányának ezen alapját hagyta cserben a kérdés politikai síkra terelésével.

Az ENSZ örökös fonákja a korlátolt hatásköre: csak annyit tehet, amennyit a tagországai engednek. A Biztonsági Tanácsban két országnak egyáltalán nem érdeke, hogy a dolgok a nemzetközi jog szerint alakuljanak.⁷⁴ Az ENSZ kezdetleges sikereit alátámasztják a MINURSO erőfeszítései. A misszió demonstrálta, hogy ha hagyják dolgozni, objektív és produktív munkára képes, amint ezt a szavazói bázis azonosító munkálatai is bizonyítják. Sajnálatos módon Marokkó és szövetségesei a MINURSO feladatait folytonosan zavarták, ellehetetlenítették. Szintén destruktív szerepet játszott a három éppen illetékes ENSZ főtitkár viselkedése is: Pérez de Cuellar inkompetenciája az ügyben, Boutros-Ghali Marokkó-szimpatiaja és Kofi Annan határozatlansága. A jogi érvényesítés elvetése után a kompromisszumos megoldás keresése értelmetlenné teszi a MINURSO munkáját, arról nem is beszélve, hogy a misszió évente 50 millió dollárt emészt fel, vagyis 1991 óta összesen majdnem 1 milliárd dollár (!) kiadást jelent a világszervezetnek. Harminc év alatt sikerült annyit elérni, hogy a felek megállapodásra jutottak abban, hogy a jövőben diplomáciai készségük határozza meg a saharávi nép sorsát és nem a jog szava.

⁷¹ Óvatosan kell bánni a foszfáttal! Nyugat-Szahara 1,7 milliárd tonna foszfátköve eltöprel Marokkó 16,2 milliárdjával szemben, ami már magában is a világ legnagyobb foszfáttartalékával rendelkező országgá változtatta az alavita királyságot. Forrás: DEAN, *i.m.*, 30.

⁷² 2000. március 16-én az EP egy közleményben felkéri a szembenálló feleket „az ENSZ BT határozatainak késedelem nélküli teljesítéséhez”, valamint elítéli az emberi jogok megsértését mindkét félnél.

⁷³ Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, 21. cikkely, <<http://fej.shp.hu/hpc/web.php?a=fej&o=1139920548>>.

⁷⁴ Moynihan amerikai ENSZ nagykövet szavait idézem: „A Külügyminisztérium azt kívánta, hogy az ENSZ teljesen eredménytelen legyen, bármilyen intézkedést is fogantat meg. A feladatot én kaptam és teljesítettem, nem elhanyagolható sikerrel.” Forrás: OHAEBULAM, *i.m.*, 101.

A legújabb ENSZ különmegbízott, Christopher Ross 2009. április 14-én jelentésében bizakodva írja, hogy a felek folytatni kívánják a megoldásra irányuló erőfeszítéseket, de „gondos felkészülésre” van szükség a tárgyalások megkezdése előtt. Ban Ki-Moon ENSZ főtitkár a véleményre alapozva kérvényezi a Biztonsági Tanácstól a MINURSO mandátumának meghosszabbítását 2010. április 30-ig.⁷⁵

Az Afrikai Egységszervezet – és jogutódja, az Afrikai Unió – ez egyetlen olyan nemzetközi szervezet, amely anyagi és diplomáciai érdekeit is kockáztatva mindvégig egyenes magatartással viszonyult a konfliktushoz. A szervezet a kezdetek óta következetesen kiáll a nemzetközi jog által megkövetelt referendum megtartása mellett. Az igen erős marokkói és amerikai diplomáciai nyomásnak sem engedve, 1984-ben feláldozza egy 30 milliós, afrikai viszonylatban gazdag ország tagságát egy negyedmilliós kisemmitett népecskéjéért cserébe. Nem mellékes, hogy az AESZ 1988-ban döntő szerepet játszik a két hadviselő fél közti, három évvel később tűzszünethez vezető találkozó előkészítésében.

Összegzés

Marokkóban két tabutéma létezik: az iszlám kritizálása és Nyugat-Szahara. Az utóbbit a világpolitikában is néma hallgatás övezi. Az Amerikai Egyesült Államok, Franciaország és a spanyol állam sürgetnék a marokkói autonómiás megoldás nemzetközi elfogadását, mert gazdasági és rövidtávú biztonságpolitikai érdekeik is ezt diktálják. Mégsem mondhatják ki nyíltan vágyaikat az ENSZ és lakosságuk előtt, mert az megkérdőjelezné országaik „egyetemes emberi jogok” melletti elkötelezettségét, valamint a nyugati világ kettős mércéjére is fényt derítene. Hogyan lehet tiszta lelkiismerettel végignézni a XXI. században, ahogy egy állam a szomszéd állam katonai megszállását jogilag elismerteti a nemzetközi közösség előtt, miközben Kuvaitok és Koszovók azonnali beavatkozásra sarkallják a „civilizált” világot?

A MINURSO mandátumának meghosszabbítása is jelzi, hogy az ENSZ nem mond le teljesen a nyugat-szaharai népről. Ennek ellenére a világszervezetet is láthatóan – Juan Soroeta Liceras szavaival élve – „nemzetközi megcsömörlés”⁷⁶ jellemzi. A jogász cikkében arról beszél, hogy a nyugat-szaharai konfliktus zsákutcába került, pontosan azért, mert nincs háború. Afrika új- és jelenkori történelme a gyarmatosítók elleni fegyveres felkelésekről szól és a nyílt agresszió hiánya eltereli a nemzetközi közösség figyelmét a forrongó válságócok felé (Irak, Afganisztán, Szudán). Liceras nem túl optimista jövőképe a konfliktusról hosszútávon két végkifejletet vetít előre. (1) A Polisario elfogadja a marokkói autonómiát és a visszatérő menekültekre alapozva megindít egy palesztin-típusú szabadságharcot, számolva annak a valószínűségével, hogy amerikai és marokkói nyomásra terrorszervezetnek nyilvánítják;⁷⁷ vagy (2) a Polisario a politikai megoldás keresése mellett a nemzetközi média mélyebb bevonását reméli és ezen keresztül a vezető nagyhatalmakon belüli civil társadalom nyomásgyakorló erejére épít.

Abdelali Benamour mérsékelt marokkói politikus könyvében a marokkói civil társadalom dinamizálásában látja a megoldás kulcsát a konfliktushoz. Véleménye szerint az egyetlen út

⁷⁵ *Further talks on Western Sahara need 'careful preparation'* – Ban, UN News Center, 2009. ápr. 14. <<http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=30469&Cr=western+sahara&Cr1=&Kw1=MINURSO&Kw2=&Kw3=>>>.

⁷⁶ Juan SOROETA LICERAS, *El conflicto del Sáhara está encallado porque no hay guerra*, La Mañana, 2007. feb. 3.

⁷⁷ Az *Intifada* Nyugat-Szahara nagyobb városaiban már 1999-ben megkezdődött.

az autonómia elfogadása és bevezetése egy tágabb, több régiót átölelő „háromszintes intézményrendszer” alatt: a Régió, az Állam és a Maghrebi Szövetség kötelékében.⁷⁸

Egy biztos, a patthelyzet senkinek nem kedvez. Marokkó évente 400 millió dollárt költ a 150.000 katonára és védelmi berendezések fenntartására, ami pont megfelel az Európai Uniótól kapott segély összegének.⁷⁹ Mind a nemzetközi, mind a belföldi legitimitást és a demokratikus lépéseket követelők megnyugtatót szolgálna egy békés rendezés. A királyság intézményének erősödése vagy gyengülése kiszámíthatatlan tényező. Elemzők szerint bármilyen szeparatista engedmény az uralkodót árulás vádjával illetné. Hudecz Gergő tanulmányában nem félti VI. Mohammed uralmát, a *World Values Survey* adataira hivatkozva kifejti, hogy a marokkóiak 98% büszke arra, hogy marokkói, és 97%-uk bízik a vallási vezetőkben, beleértve a legfőbb vezetőben, a királyban.⁸⁰ Szerintük ők hozzák Allah áldását (baraka) a földre. Az algériai menekülttáborban sínylő nyugat-szaharai lakosság is ebben reménykedik. Dél-Afrika és Kelet-Timor példái mutatják, hogy a remény egy olyan politikai tényező, amely a legelképzelhetlenebbet is megvalósíthatja. Ugy legyen! Allah Akhbar!

Bibliográfia

- BESENYŐ János. *A nyugat-szaharai kérdés és az ENSZ által vezetett békefenntartó misszió (MINURSO) tevékenysége*. Budapest: Geopolitikai Tanács Közhasznú Alapítvány, 2007.
- BESENYŐ János. *Western Sahara*. Pécs: Publikon Kiadó, 2009.
- BOTHA, Anneli. *Terrorism in the Maghreb: the Transnationalisation of Domestic Terrorism*. Pretoria: ISS Monograph Series, 2008.
- BOUKHARI, Ahmed. *Petroleum in Western Sahara*. Resistance Oilwatch Network Bulletin No. 31, 2002.
- CEMBRERO, I. *Rabat atribuye a su tenacidad en el Sáhara la dimisión de Baker*. El País. 2004. június 14.
- CLOUGH, Neil. *Western Saharan Conflict: Prolonged Conflict and Prospect for the Future*. Alabama: Air University.
- DARBOUCHE, Hakim és ZOUBIR, Yahia H. *Conflicting International Policies and the Western Sahara Stalemate*. The International Spectator, 2008/1.
- DEAN, David J. *The Air-Force Role in a Low-Intensity Conflict*. Washington, D.C.: US Government Printing Office, 1986.
- DIEGO AGUIRRE, José Ramón. *Historia del Sahara español*. Madrid: Kaydeda, D.L., 1988.
- FERRER LLORET, Jaume. *La aplicación del principio de autodeterminación de los pueblos: Sáhara Occidental y Timor Oriental*. Alicante, 2002.
- GILLESPIE, Richard. *The Sahara Conflict: Bilateralism or Sub-Regionalism?* EuroMeSCo Paper, 2004.
- GLICK, Thomas F. *Islamic and Christian Spain in the Early Middle Ages*. Brill Academic Publishers, 2nd ed., 2005.

⁷⁸ LÓPEZ GARCÍA, *i.m.*, 11.

⁷⁹ Az adatokat 2000-ben gyűjtötte az EFE, ami a spanyol MTI-nek felel meg. Lásd: Agencia EFE, 2000. április 11.

⁸⁰ HUDECZ, *i.m.*, 12. és 20.

- HODGES, Tony. *The Roots of a Desert War*. Lawrence Hill & Co., 1983.
- HUDE CZ Gergő. *A marokkói demokratizálódás folyamata: erőviszonyok a Makhzenen belül*. Kül-Világ, 2008/2.
- IGAZ Levente. *Egy elfelejtett válság politikai háttere: Nyugat-Szahara*. Kül-Világ, 2006/1.
- INTERNATIONAL CRISIS GROUP, *Western Sahara: Out of the Impasse*, Middle East/North Africa Report N°66, 2007. június 11.
- LÓPEZ GARCIA, Bernabé és HERNANDO DE LARRAMENDI, Miguel. *El Sáhara Occidental, obstáculo en la construcción magrebí*. DT 2005/15.
<<http://realinstitutoelcano.org/documentos/184.asp>>.
- MENENES ARANDA, María Rosas. *Sáhara Occidental: el eterno exilio*. Instituto de Estudios sobre Conflictos y Acción Humanitaria (IECAH): 2001.
- MESKINE, Mustapha. *British, Moroccan Leaders Seeking Partnerships*. The Leader World Online Magazine. 2007. december 4.
<http://www.theleaderworld.com/index.php?option=com_content&task=view&id=83&Itemid=95>.
- Morocco: Economic and Social Development Report*. Washington, D.C.: World Bank, 1981.
- OHAEBULAM, F. Ugboaja. *Ethical Issues in U.S. policy on the Western Sahara Conflict*. Project MUSE, 101.
- RÁKÓCZI István. *Tengerek tengelye: ibér terjeszkedés az Atlantikumban a 15-16. században*. Budapest: Mundus egyetemi kiadó, 2006.
- SEVILLANO CASTILLO, Cfr. R. *Los Orígenes de la Desconolonización Africana a través de la Prensa Española (1956-1962)*. Madrid: Secretaría de Estado para la Cooperación Internacional y para Iberoamérica (Ministerio de Asuntos Exteriores), 1986.
- SLIMAN, Ahmed. Interjú a Szahara Alapítvány elnökével: 2009. április 22.
- SOROETA LICERAS, Juan. *El conflicto del Sáhara está encallado porque no hay guerra*. La Mañana. 2007. február 3.
- UN Comments Strengthen Rabat's Position*. Business Monitor International: North Africa Monitor. 2008. június.

Internetes források

- A Berm építésének szakaszai (1982-1987)*. Wikipédia. 2009. április 25.
<http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Western_sahara_walls_moroccan.gif>.
- Advisory Opinion of Hans Correll on two questions concerning Western Sahara*. 2009. április 4. <<http://www.icj-cij.org/docket/files/61/6197.pdf>>.
- Agencia EFE. 2000. április 11. <<http://www.efe.com>>. 2009. április 11.
- Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya*. Magyar ENSZ Társaság. <<http://www.menszt.hu>>.
- Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata*. 21. cikkely. 2009. április 14.
<<http://fej.snp.hu/hpc/web.php?a=fej&o=1139920548>>.
- A Zöld menet és az azt megelőző katonai műveletek fontosabb állomásai*. Wikipédia. 2009. ápr. 25. <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gr%C3%BCner_Marsch_Karte.png>.
- Bouteflika compares the Issue of Sahara to the Palestinian issue*. Al Jazeera Al Oula. 2009. április 22.

- China, Morocco Issue Joint Press Communique*. People's Daily Online. 2002. február 10. <http://english.peopledaily.com.cn/200202/10/eng20020210_90239.shtml>.
- Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples*. Egyesült Nemzetek Szövetsége. New York: 1960. december 14. <[http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=A/RES/1514\(XV\)&Lang=E&Area=RESOLUTION](http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=A/RES/1514(XV)&Lang=E&Area=RESOLUTION)>.
- Economic relations*. France Diplomatie. 2008. április 9. <http://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files_156/morocco_285/france-and-morocco_3181/economic-relations_6307/index.html>.
- Further talks on Western Sahara need 'careful preparation' – Ban*. UN News Center. 2009. április 14. <<http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=30469&Cr=western+sahara&Cr1=&Kw1=MINURSO&Kw2=&Kw3=>>>.
- Non-Self-Governing Territories listed by General Assembly in 2002*. 2009. április 11. <<http://www.un.org/Depts/dpi/decolonization/trust3.htm>>.
- Normativa básica española sobre organización de la ex-colonia del Sahara*, BOE/12, 1958. Január 14. <<http://sahara-mili.net/afondo/normbasesp.htm>>.
- Salam, Barakaldo con el Sahara*. 2009. április 4. <<http://www.ibaibe.net/blog/wp-content/uploads/2009/02/gracias-escuelas-de-barakaldo.pdf>>.
- Spanyolország marokkói és nyugat-szaharai protektorátusa 1912-ben*. Wikipédia. 2009. április 25. <http://en.wikipedia.org/wiki/File:Morocco_Protectorate.svg>.
- Speech by Mr. Nicolas Sarkozy*. France Diplomatie. 2007. október 24. <http://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files_156/morocco_285/visits_3183/speech-by-mr-nicolas-sarkozy-president-of-the-french-republic-at-the-franco-moroccan-business-meeting-marrakech-october-24-2007_10199.html>.
- Troops stage coup in Mauritania*. BBC News. 2008. augusztus 6. <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7544834.stm>>.